

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

فصل اول:

نگاهی اجمالی بر

پدیده رشد و توسعه

مفهوم رشد اقتصادی:

در زبان فارسی کلمه رشد به معنای **بزرگ شدن** است و این بزرگ شدن بسته به مورد آن می تواند جنبه طولی، وزنی، سطحی و یا حجمی داشته باشد.

به هر حال رشد دارای مفهوم **کمی** است.

منظور از رشد اقتصادی یک جامعه، افزایش تولید ملی آن جامعه است.

تعریف دقیق رشد اقتصادی به عنوان معیاری برای سنجش وضعیت اقتصادی یک جامعه عبارت است از:

افزایش تولید ملی واقعی سرآنه یک کشور در طول یک دوره بلند مدت

دلایل مطرح شده برای چنین تعریفی:

(۱) بکار بردن کلمه تولید واقعی

(۲) بکار بردن تولید ملی سرآنه به جای تولید ملی

(۳) بکار بردن کلمه بلند مدت

مفهوم توسعه اقتصادی:

کلمه توسعه در لغت به معنای **گسترش و بهبود** است. توسعه اگرچه دارای بعد کمی نیز می باشد و در پاره ای موارد حتی ممکن است مترادف با کلمه رشد تلقی شود اما در اصل دارای ابعاد **کیفی** است. توسعه اقتصادی مفهومی فراتر از تولید بیشتر دارد و به بیان دیگر در برگیرنده رشد است. بر این اساس توسعه به صورت زیر تعریف می شود:

توسعه اقتصادی فرایندی است که در آن یک رشته تحولات و تغییرات بنیادی در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه به وقوع می پیوندد.

تقسیم بندی جوامع بر اساس سطح توسعه آنها:

۱- کشورهای در حال توسعه Developing Countries

۲- کشورهای توسعه یافته Developed Countries

سایر طبقه بندیها بر این اساس عبارتند از:

کشورهای عقب مانده در مقابل کشورهای پیشرفته

کشورهای غیر صنعتی در مقابل کشورهای صنعتی

کشورهای حاشیه در مقابل کشورهای مرکزی یا متروپل

کشورهای عقب نگه داشته شده در مقابل کشورهای مسلط

کشورهای جهان سوم در مقابل کشورهای جهان اول و دوم

معیارهای سنجش رشد و توسعه اقتصادی جوامع:

معیار سنجش رشد یافتگی جوامع، سطح تولید یا درآمد ملی سرآنه آنهاست.

اما از آنجا که توسعه یافتگی شامل جنبه های کیفی نیز می باشد، سطح تولید سرآنه به تنهایی نمی تواند شاخص مناسبی برای سنجش توسعه اقتصادی یک جامعه باشد.

به همین دلیل برای سنجش توسعه اقتصادی از شاخصهای ترکیبی زیر استفاده می شود:

۱- شاخص ترکیبی توسعه اجتماعی

۲- شاخص کیفیت فیزیکی زندگی

۳- شاخص توسعه انسانی

۴- شاخص محرومیت

شاخص ترکیبی توسعه اجتماعی

این شاخص توسط موسسه تحقیقات برای توسعه سازمان ملل در سال ۱۳۷۰ تهیه شده است. در این شاخص ترکیبی از ۷۳ شاخص جزئی اقتصادی-اجتماعی با وزنهای متفاوت استفاده شده است و کشورهای جهان بر اساس این شاخص طبقه بندی شده اند.

شاخصهای جزئی زیر به عنوان مثال در این شاخص ترکیبی بکار رفته اند:

مصرف سرانه پروتئین، برق، فولاد و انرژی امید به زندگی در بدو تولد

درصد ثبت نام شدگان در مدارس به کل جمعیت در سن تحصیل

تیراژ روزنامه تجارت خارجی سرانه

درصد ارزش افزوده بخش صنایع نسبت به کل تولید ناخالص داخلی

از طبقه بندی کشورها بر اساس شاخص ترکیبی توسعه اجتماعی نتایج زیر حاصل می شود:

۱- طبقه بندی کشورها بر اساس شاخص توسعه اجتماعی بسیار متفاوت از طبقه بندی کشورها بر اساس تولید ملی سرانه آنهاست.

۲- همبستگی این شاخص با شاخص درآمد ملی سرانه، در مورد کشورهای توسعه یافته بیش از کشورهای در حال توسعه است. به بیان دیگر در کشورهای توسعه یافته هرچه کشور دارای درآمد سرانه بالاتری است به همان نسبت شاخص ترکیبی توسعه اجتماعی آن نیز بالاتر است. اما در کشورهای در حال توسعه چنین رابطه ای در همه موارد وجود ندارد.

شاخص کیفیت فیزیکی زندگی

معیاری برای سنجش رفاه انسان

این شاخص در سال ۱۹۷۹ توسط موریس بوجود آمد و در آن از سه شاخص منفرد با وزن یکسان استفاده کرد از جمله:

۱- شاخص امید به زندگی در یک سالگی،

۲- مرگ و میر نوزادان

۳- باسوادی

شاخص کیفیت فیزیکی زندگی

این شاخص عددی بین یک تا ۱۰۰ می باشد که به بدترین عملکرد عدد یک و به بهترین عملکرد عدد ۱۰۰ داده شده است.

مثلا برای امید به زندگی حد بالای ۱۰۰ به ۷۷ سال و حد پایین ۱ به ۲۸ سال داده شده است.

برای مرگ و میر نوزادان ۹ نفر در هزار عدد ۱۰۰ و به ۲۲۹ نفر در هزار عدد یک داده شده است و نرخ باسوادی نیز بر حسب درصد باسوادی از یک تا ۱۰۰ اندازه گیری می شود.

شاخص کیفیت فیزیکی زندگی از میانگین این سه عدد بدست می آید.

از طبقه بندی کشورها بر اساس شاخص کیفیت فیزیکی زندگی نتایج زیر حاصل می شود:

۱- کشورهای با درآمد سرانه پایین در مقایسه با کشورهای با درآمد سرانه بالا در کل دارای شاخص کیفیت فیزیکی پایین تری هستند.

۲- همبستگی زیادی بین درآمد سرانه و شاخص کیفیت فیزیکی زندگی، به خصوص برای کشورهای در حال توسعه وجود ندارد.

۳- اگرچه انتقاداتی بر این شاخص شده است، اما به علت رابطه ساختاری موجود بین هر یک از اجزاء سه گانه این شاخص با سایر شاخصهای توسعه، این شاخص در طبقه بندی جوامع از قدرت عملی بالایی برخوردار است.

۴- از خصوصیات مفید این شاخص این است که آمارهای مربوط به این شاخص به راحتی قابل دسترسی است و به همین سبب به آسانی قابل محاسبه است.

شاخص توسعه انسانی

از سال ۱۹۹۰ به بعد، همه ساله گزارشی از توسعه انسانی توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد منتشر می شود. در این گزارشات سالانه با استفاده از شاخصهای جزئی مانند شاخص بهداشتی، آموزشی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و محیط زیستی وضعیت کشورهای را با هم مقایسه می کنند.

در اولین گزارش توسعه انسانی سال ۱۹۹۰ آمده است:

مردم، یعنی مردان و زنان، ثروت واقعی هر ملتی را تشکیل می دهند. هدف توسعه، خلق شرایطی است که مردم بتوانند در آن از عمر طولانی و زندگی سالم و سازنده ای بهره مند شوند.

شاخص توسعه انسانی

برای محاسبه ارزش عددی شاخص توسعه انسانی هر کشور، از سه شاخص جزئی زیر استفاده می شود:

- ۱- توان برخورداری از عمری طولانی و توأم با سلامتی (شاخص امید به زندگی)
- ۲- توان معرفت اندوزی و کسب علم (نرخهای سواد و درصد ثبت نام شدگان در مراحل مختلف تحصیلی)
- ۳- توان دسترسی به منابع و امکانات لازم برای برخورداری از یک سطح زندگی مناسب (درآمد سرانه تبدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید)

شاخص توسعه انسانی

شاخص توسعه انسانی (HDI) Human Development Index عددی بین صفر و یک می باشد.

کشورهایی با HDI برابر $0/8$ و بیشتر را کشورهای با «توسعه انسانی بالا» می گویند.

کشورهایی با HDI بین $0/5$ تا $0/8$ را کشورهای با «توسعه انسانی متوسط» می گویند.

کشورهایی با HDI کمتر از $0/5$ را کشورهای با «توسعه انسانی پایین» می گویند.

شاخص محرومیت

در کنار شاخص توسعه انسانی که بزرگی آن نشاندهنده توسعه یک کشور است، می توان از شاخص محرومیت (DI) Deprivation Index نیز که بزرگی آن نشاندهنده فاصله گرفتن از توسعه اقتصادی است، نام برد.

رابطه بین شاخص توسعه انسانی و شاخص محرومیت به صورت زیر است:

$$HDI=1-DI$$

شاخص توسعه انسانی = ۱ - شاخص محرومیت

اهداف هزاره سوم توسعه

در سپتامبر سال ۲۰۰۰ میلادی در نشست سالیانه سازمان ملل متحد در نیویورک، در اعلامیه هزاره سوم توسعه، سران کشورهای عضو سازمان ملل متحد هشت هدف توسعه ای را به تصویب رساندند. این نشست با هدف ارتقای سطح زندگی مردم جهان برگزار شد و برای رسیدن به این اهداف هشتگانه سقف زمانی ۲۰۱۵ تعیین شده است.

اهداف هزاره سوم توسعه

- ۱- از میان برداشتن فقر مطلق و گرسنگی
- ۲- حداقل تحصیل ابتدایی برای همه مردم دنیا
- ۳- تشویق به برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان
- ۴- کاهش مرگ و میر نوزادان
- ۵- بهبود سلامت مادران
- ۶- مبارزه با بیماریهای همه گیر مانند ایدز، مالاریا و نظایر آنها
- ۷- تضمین پایداری محیط زیست
- ۸- بهبود همکاری جهانی برای توسعه